

VILNIAUS MIESTO SAUGOMI MEDŽIAI

Stasė Dapkūnienė^{1,2}, Ona Motiejūnaitė^{3,4}

¹*Augalų genų bankas*

Stoties g.2, 58343 Akademija, Kėdainių raj., el.paštas: stase.dapkuniene@bs.vu.lt

²*Vilniaus universiteto botanikos sodas*

Kairėnų g.43, 10239 Vilnius, el. paštas: stase.dapkuniene@bs.vu.lt

³*Vilniaus miesto savivaldybės Aplinkos ir energetikos departamento Aplinkos apsaugos skyrius*
Konstitucijos pr. 3, 09601 Vilnius, el. paštas: motje2011@gmail.com

⁴*Vilniaus kolegijos Agrotechnologijų fakulteto Kraštovarkos katedra*
Klinikų g.3, Buivydiskės, 14160 Vilniaus rajonas, el. paštas: motje2011@gmail.com

Recenzentas: doc. dr. Laimutis Januškevičius, Kauno technologijos universitetas

Anotacija

Straipsnyje aptariami medžių grupių ir pavienių medžių kategorijos augalų nacionaliniai genetiniai išteklių, jų skirtumas nuo botaninių gamtos paveldo objektų ir pristatomi 57 išskirtiniai vertingi pavieniai medžiai ir jų grupės, augantys Vilniaus miesto parkuose ir kituose želdynuose.

Reikšminiai žodžiai: saugomi medžiai, Vilniaus miestas, introdukcija.

Įvadas

Augalų nacionalinių genetinių išteklių, medžių grupių ir pavienių medžių, augančių ne miško žemėje, saugojimą koordinuoja Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro (LAMMC) filialas Miškų institutas ir Vilniaus universitetas. Medžių grupės ir pavieniai medžiai – tai senuosiuose dvarų parkuose ir pokario bei dabartiniuose miestų ir miestelių želdynuose augantys medžiai. Senųjų dvarų parkų Lietuvoje priskaičiuojama apie 200 (Januškevičius, Baronienė, 2004). Tarpukario ir pokario metų parkai nenusileidžia savo puošnumu ir išraiškingumu (Girionių parkas, Juknaičių gyvenvietės parkas, Skaisgirio parkas, Skuodo miesto parkas ir t.t.) naujai įveistiems parkams ir šiandien jau yra pasiekę estetinės brandos apogėjų. (Januškevičius, 2009). Vienas iš pagrindinių parkų želdynų augalų yra medžiai. Parkuose, ypač senuosiuose, dalis jų yra egzotiniai augalai, išlaikę dešimtmečių ir šimtmečių išbandymus. Geriausiems iš jų suteiktas augalų nacionalinių genetinių išteklių statusas Pavienių medžių ir medžių grupių kategorijoje. Pavienis medis – pusę genetinės brandos amžiaus pasiekęs medis, augantis per du savo aukščius nuo artimiausio medžio ar medyno. Medžių grupė – kartu augančių 3 ir daugiau medžių bendrija, užimanti ne didesnę kaip 3 arų plotą (Augalų..., 2004).

Dažnai tapatinami augalų nacionaliniai genetiniai išteklių su botaniniais gamtos paveldo objektais. Botaniniai gamtos paveldo objektai vertinami pagal jų kiekybinius parametrus. Atrenkant tinkamus augalų nacionaliniams genetiniams ištekliams medžius pirmenybė teikiama jų ekologinei, selekcinei bei ekonominei svarbai Lietuvos Respublikai. Šiuo atveju medžiai vertinami pagal adaptyvumo, ekologinius, estetinius ir genetinius požymius bei išplitimo mastus. Introdukuotiems medžiams – gamtos paveldo objektams amžius turi būti ne mažesnis nei 50 metų, o augalų nacionaliniams genetiniams ištekliams – ne mažesnis kaip pusė ir nedidesnis kaip 4/5 jų gamtinės brandos. Atrinktiems gamtos paveldo objektams nustatomas jų reikšmingumo lygmuo, kuris gali būti nacionalinis (gamtos paminklai), regioninis (valstybės saugomi objektai) ir vietinis (savival-

dybės saugomi objektai). Augalų nacionaliniai genetiniai ištekliai visuomet yra tik nacionalinio lygmens. Valstybės saugomų objektų, gamtos paminklų kaip ir augalų nacionalinių genetinių išteklių sąrašai skelbiami Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymais.

Straipsnyje aptariami saugomi Vilniaus mieste pavieniai medžiai ir medžių grupės, kuriems Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu suteiktas augalų nacionalinių genetinių išteklių statusas ir duomenys apie juos įrašyti į centrinę duomenų bazę.

Metodika (metodai)

Pavieniai medžiai ir jų grupės buvo atrenkami pagal Medžių grupių ir pavienių medžių nuostatus (Augalų..., 2004), vertinant šias jų savybes: medžių aukštis (metrai), medžių kamieno skersmuo (cm) 1,0 m aukštyje, būklė, geografinės vietos koordinatės (geografinė platumas, geografinė ilguma, aukštis virš jūros lygio), augalo sisteminė priklausomybė. Augalų aukštis matuotas Makarovo aukštimačiu, kamieno skersmuo – žerklėmis (labai storiems medžiams matuota kamieno apimtis ir iš jos išskaičiuojamas kamieno skersmuo). Geografinės vietos koordinatės: Šiaurės platumas (N), rytų ilguma (E) ir aukštis virš jūros lygio (AVJL) nustatytos GPSMAP® 60CSx imtuvo pagalba. Augalų sisteminė priklausomybė buvo patikslinama remiantis literatūros šaltiniais (Snarskis ir kt., 1974; Lekavičius, 1989; Roloff et al., 2006; Jankevičienė, 1998).

Rezultatai

Manoma, kad pirmieji Lietuvoje buvo introdukuoti javai, daržovės ir vaismedžiai. Svetimžemiai sumedėję augalai mūsų šalyje pradėti auginti XIV–XV a. dvarų ir didikų soduose greta savaiminės floros atstovų. XVII a. vien Vilniuje buvo įkurtos 25 didelės didikų (Goštautų, Radvilų, Sapiegų ir kt.) rezidencijos su prašmatniais sodais. Vakarų Europoje prasidėjo intensyvi Šiaurės Amerikos augalų introdukcija. Laikoma, kad XVII a. Lietuvoje ir Lenkijoje jau buvo auginami: graikinis riešutmedis (*Juglans regia* L.), juodoji tuopa 'Italica' (*Populus nigra* 'Italica'), didžialapė liepa (*Tilia platyphyllos* Scop.), vakarinė tuja (*Thuja occidentalis* L.) XVIII a. pradėjo plisti angliškojo stiliaus kraštovaizdžio parkai ir atsirado atvirame grunte galinčių žiemoti augalų poreikis. Atsirado nemažai Šiaurės Amerikos sumedėjusių augalų: tridyglė gledičija (*Gleditsia triacanthos* L.), sidabrinis klevas (*Acer saccharinum* L.), kanadinė cūga (*Tsuga canadensis* (L.) Carriere), amerikinė liepa (*Tilia americana* L.), veimutinė pušis (*Pinus strobus* L.). Plito ir Pietų ir Pietryčių Europos bei Azijos kontinentų sumedėję augalai: paprastasis kaštonas (*Aesculus hippocastanum* L.), platanalapis klevas (*Acer pseudoplatanus* L.). XIX a. pasinaudojant per ilgą laiką sukauptą sodininkų praktikų patirtimi Lietuvos parkuose jau buvo įveisti: didžioji tuja (*Thuja plicata* Donn ex D. Don), paprastasis uosis 'Pendula' (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'), paprastasis bukas 'Purpurea' (*Fagus sylvatica* 'Purpurea'), paprastasis bukas 'Purpurea Latifolia' (*Fagus sylvatica* 'Purpurea Latifolia') ir daug kitų iki šių dienų išlikusių augalų (Skridaila, 2001). Kuriantis botanikos sodams Vilniuje ir Kaune bei įveisiant privačias dendrologines kolekcijas egzotinių augalų daugėjo. V. Baronienė, 1993–1998 metais tyrusi Lietuvos želdynus nustatė, kad Lietuvoje auginama 491 lapuočių medžių ir krūmų dekoratyvios formos (Baronienė, 1999). Daugumos parkų ir želdynų asortimentas nebuvo ir nėra pastovus, tačiau tiek dabar tiek ir šių parkų gyvavimo ankstyvajame laikotarpyje tai buvo dendrologiniu požiūriu turtingi parkai, pasakojantys apie sodų, dvarų parkų ir privačių kolekcijų kūrimąsi ir augalų veisimą juose. Geriausiems pavieniams medžiams ar jų grupėms Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2009 m. gruodžio 31 d. s. įsakymu Nr. DI-861 „Augalų nacionaliniams genetiniams ištekliais priskirtų medžių ir medžių grupių sąrašas“ ir 2011 m. birželio 27 d. įsakymu Nr. DI-495 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro gruodžio 31 d. s. įsakymo Nr. DI-861 „Dėl augalų nacionalinių genetinių išteklių sąrašų pastvirtinimo“ pakeitimo – 662 medžiams suteiktas augalų nacionalinių genetinių išteklių statusas. 57 medžiai, auga Vilniaus mieste (1 lentelė). Tai 11 Lietuvos savaiminės floros (1 europinis kukmedis, 4 mažalapės liepos ir 6 paprastieji ąžuolai) ir 46 intro-

dukuoti augalai, priklausantys 20 augalų rūšių ir 4 žemesniems už rūšį taksonams. Dauguma šių medžių (34 vnt.) tarpsta penkiuose buvusiuose Lietuvos dvarų parkuose ir kiek mažiau (23 vnt.) – kituose miesto želdynuose. Vilniaus universiteto botanikos sode auga ir dera europinis kukmedis (aukštis – 9 m, kamieno apimtis/skersmuo – 57/18 cm; geografinės koordinatės – 544104N; 0251385E; AVJL – 103 m), dygusis kukmedis (aukštis – 6 m, geografinės koordinatės – 544097N; 0251384E; AVJL – 107 m), amūrinis kamštenis ((aukštis – 14 m, kamieno apimtis/skersmuo – 151/48 cm; geografinės koordinatės – 544101N; 0251385E; AVJL – 107 m), didžioji tuja (aukštis – 21 m, kamieno apimtis/skersmuo – 126/40 cm; geografinės koordinatės – 544102N; 0251383E; AVJL – 111 m), trys riešutmedžiai: graikinis (aukštis – 10 m, kamieno apimtis/skersmuo – 88/28 cm; geografinės koordinatės – 544057N; 0251355E; AVJL – 100 m), lipnūs (aukštis – 16 m, kamieno apimtis/skersmuo – 70/22 cm; geografinės koordinatės – 544104N; 0251385E; AVJL – 110 m) ir juodasis (aukštis – 20 m, kamieno apimtis/skersmuo – 82/26 cm; geografinės koordinatės – 544100N; 0251397E; AVJL – 96 m), mandžiūrinis abrikosas (aukštis – 14 m, kamieno apimtis/skersmuo – 88/28 cm; geografinės koordinatės – 544104N; 0251385E; AVJL – 103 m), visame Pabaltijyje retai aptinkamas plikasis celtis (aukštis – 7 m, kamieno apimtis/skersmuo – 20/6 cm; geografinės koordinatės – 544102N; 0251383E; AVJL – 111 m) ir kanadinis plikšakis (aukštis – 6 m; geografinės koordinatės – 544100N; 0251384E; AVJL – 107 m), reto grožio dvikamienis pilkasis kėnis (aukštis – 28 m, kamienų apimtys/skersmuo – 176–223/56–71 cm; geografinės koordinatės – 544104N; 0251385E; AVJL – 103 m) ir trys turkiniai lazdynai, augantys medžiais (aukštis – 18, 16, 19 m, kamieno apimtis/skersmuo – 79/26, 91/29 ir 41/13 cm atitinkamai; geografinės koordinatės – 544102N; 0251383E; AVJL – 111 m). Sapiėgų parke auga 300 metų senumo mažalapė liepa (aukštis – 28 m, kamieno apimtis/skersmuo – 441/140 cm; geografinės koordinatės – 544154N; 0251333E; AVJL – 116 m) ir didžiosios pocūgės melsvaspyglis varietetas (aukštis – 23 m, kamieno apimtis/skersmuo – 126/40 cm; geografinės koordinatės – 544154N; 0251333E; AVJL – 116 m). Baltosios Vokės dvaro parke senus laikus mena 6 sidabrinių klevų, 8 pilkųjų tuopų medžių grupės ir 1 mažalapė liepa. Parkas gan apleistas ir minėti medžiai jau skursta. Trakų Vokės dvaro parke Tiškevičių laikus mena 4 kanadinės tuopos ir paprastasis klevas ‘Schwedleri’. Deja, viena kanadinė tuopa labai išniekinta (1 pav.). Kitos trys auga medžių grupėje, yra įspūdingų matmenų (aukštis – 34, 35, 34 m, kamieno apimtis/skersmuo – 346, 421, 477/110, 034, 152 cm; geografinės koordinatės – 543755N; 0250633E; AVJL – 152 m). Paprastasis klevas ‘Schwedleri’ (aukštis – 19 m, kamieno apimtis/skersmuo – 220/70 cm; geografinės koordinatės – 543757N; 0250633E; AVJL – 152 m) turėtų dar ilgai džiuginti nuo pat pavasario iki rudens besikeičiančia lapijos spalva. Verkių dvaro parke įspūdingai atrodo 8 daūrinio maumedžio japoninio varieteto medžiai. Kituose Vilniaus miesto želdynuose tarpsta apie 60 metų skaičiuojanti 16 europinių maumedžių grupė Vanaginės sodų IV-oje gatvėje, dvi mažalapės liepos Kalvarijų gatvėje (aukštis – 19 ir 20 m, kamieno apimtis/skersmuo – 205 ir 204/65 ir 77 cm; geografinės koordinatės – 544242N; 0251703E; AVJL – 151 m), trijų ažuolų grupė Miglos gatvėje (aukštis – 23, 24, 22 m, kamieno apimtis/skersmuo – 330, 337, 302/105, 107, 96 cm atitinkamai; geografinės koordinatės – 544202N; 0251434E; AVJL – 131 m), trys pavieniai paprastieji ažuolai Rygos gatvėje ir vienas paprastasis ažuolas ‘Fastigiata’ Sėlių gatvėje. Paprastasis ažuolas ‘Fastigiata’ (*Quercus robur* ‘Fastigiata’) – kilęs iš Vokietijos, augantis iki 20–25 m aukščio, verpstiška ir tankia su į viršų kylančiomis šakomis laja. Apie šiuos ir kitus saugomus augalus nacionalinius genetinius išteklius *in situ* sąlygomis rašėme 2009 metais (Baliuckienė ir kt., 2009), o *ex situ* sąlygomis 2010 (Bivilienė ir kt., 2010).

1 lentelė

Augalų nacionaliniams genetiniams ištekliams priskirtų Vilniaus medžių sąrašas

Pavadinimas lietuviškai (lotyniškai)	Vieta	Skaičius, vienetais
Amūrinis kamštenis (<i>Phellodendron amurense</i> Rupr.)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	1
Daūrinio maumedžio japoninis varietetas (<i>Larix gmelinii</i> (Rupr.) Rupr. var. <i>japonica</i> (Maxim. Ex Regel) Pilg)	Verkių dvaro parkas	8 (8)

Pavadinimas lietuviškai (lotyniškai)	Vieta	Skaičius, vienetais
Didžioji tuja (<i>Thuja plicata</i> Donn ex D. Don)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	1
Didžiosios pocūgės melsvaspyglis varietetas (<i>Pseudotsuga menziesii</i> (Mirb.) Franco var. <i>glauca</i> (Beissn))	Sapiegų parkas	1
Dygusis kukmedis (<i>Taxus cuspidata</i> Siebold et Zucc.)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	1
Europinis kukmedis (<i>Taxus baccata</i> L.)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	1
Europinis maumedis (<i>Larix decidua</i> Mill.)	Vanaginės sodų IV-oji gatvė	16 (16)
Graikinis riešutmedis (<i>Juglans regia</i> L.)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	1
Juodasis riešutmedis (<i>Juglans nigra</i> L.)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	1
Kanadinė tuopa (<i>Populus x canadensis</i> Moench)	Trakų Vokės dvaro parkas	4 (3)
Lipnūs riešutmedis (<i>Juglans ailanthifolia</i> Carrière)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	1
Mandžiūrinis abrikosas (<i>Armeniaca mandshurica</i> (Maxim.) Skvortsov)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	1
Mažalapė liepa (<i>Tilia cordata</i> Mill.)	Kalvarijų g. Baltosios Vokės dvaro parkas Sapiegų parkas	2 1 1
Paprastasis ažuolas (<i>Quercus robur</i> L.)	Rygos g. Mildos g.	3 (3)
Paprastasis ažuolas 'Fastigiata' (<i>Quercus robur</i> 'Fastigiata')	Sėlių g.	1
Paprastasis klevas 'Schwedleri' (<i>Acer platanoides</i> 'Schwedleri')	Trakų Vokės dvaro parkas	1
Pilkasis kėnis (<i>Abies concolor</i> (Gordon et Gled.) Lindl. Ex Hildebr.)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	1
Pilkoji tuopa (<i>Populus x canescens</i> (Ait.) Sm)	Baltosios vokės dvaro parkas	8 (8)
Plikasis celtis (<i>Celtis glabrata</i> Planch.)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	1
Sidabrinis klevas (<i>Acer saccharinum</i> L.)	Baltosios Vokės dvaro parkas	6 (6)
Turkinis lazdynas (<i>Corylus colurna</i> L.)	Vilniaus universiteto botanikos sodas	3

A

B

1 pav. Trakų Vokės dvaro parko kanadinė tuopa: iki 2011 metų rugsėjo mėnesio (A) ir 2011 spalio mėnesį (B)

Paiškinimas: medžių skaičius medžių grupėse nurodomas skliaustuose.

Papildoma informacija apie medžių grupių ir pavienių medžių kategorijos augalų nacionalinius genetinius išteklius galima Augalų genų banko internetiniame puslapyje. Du iš aukščiau paminėtų medžių: mažalapė liepa (*Tilia cordata* Mill.) Sapiegų parke ir paprastasis ažuolas 'Fastigiata' (*Quercus robur* 'Fastigiata') Sėlių gatvėje yra priskiriami prie Vilniaus miesto savivaldybės saugomų botaninių gamtos paveldo objektų. Pastarajame sąraše mažalapė liepa įvardinta Sapiegų parko liepa, o paprastasis ažuolas 'Fastigiata' vadinamas glaustašakiu ažuolu Sėlių gatvėje. Šiuo atveju, tie patys saugomi pavieniai medžiai, priskirti nacionaliniam ir vietiniam reikšmingumo lygmeniui.

Išvados

1. Augalų nacionalinių genetinių išteklių statusas suteiktas 57 Vilniaus miesto medžiams, priklausantiems 20 augalų rūšių ir 4 žemesniems už rūšį taksonams.
2. 34 medžiai tarpsta penkiuose buvusiuose Lietuvos dvarų parkuose ir 23 – kituose miesto želdynuose.
3. Dauguma Vilniaus mieste saugomų medžių – introducentai.
4. Gausiausiai atstovaujamos šios augalų gentys: maumedis (*Larix* Mill.) – 24; tuopa (*Populus* L.) – 12; ąžuolas (*Quercus* L.) – 7; klevas (*Acer* L.) – 7; liepa (*Tilia* L.) – 4 ir riešutmedis (*Juglans* L.) – 3 medžiai.

Literatūra

1. Augalų nacionalinių genetinių išteklių įstatymas ir poįstatyminiai aktai. Šalies teisės aktai. Europos sąjungos reglamentas. 2004. Vilnius.
2. Baliuckienė A., Dapkūnienė S., Šveistytė L., Aukštaitis J. 2009. Lietuvos augalų nacionaliniai genetiniai ištekliai (in situ). Akademija.
3. Baronienė V. 1999. Lapuočių medžių ir krūmų dekoratyvių formų introdukcija ir aklimatizacija Lietuvoje (daktaro disertacija). Vilnius.
4. Bivilienė A., Baliuckienė A., Blažytė A., Dapkūnienė S., Šveistytė L. 2010. Lietuvos augalų nacionaliniai genetiniai ištekliai (ex situ). Akademija.
5. Jankevičiūtė R. 1998. Botanikos vardų žodynas. Vilnius.
6. Januškevičius L. 2004. Retieji šalies parkų egzotiniai medžiai ir krūmai. Dendrologija Lithuaniae, t.VII, Vilnius.
7. Lekavičius A. 1989. Vadovas augalams pažinti. Vilnius.
8. Roloff A., Bartels A. 2006. Flora der Gehölze. Bestimmung, Eigenschaften und Verwendung. Stuttgart.
9. Skridaila A. 2001. Sumedėjusių augalų introdukcija Vilniaus universiteto botanikos sode 1781–2000 metais (daktaro disertacija). Vilnius.
10. Snarskis P., Galinis V. 1974. Vadovas Lietuvos dekoratyviniams medžiams ir krūmams pažinti. Vilnius.
11. Augalų genų bankas. Prieiga per internetą: http://www.agb.lt/duomenu%20baze/med_pav_gr.php ir <http://www.agb.lt/leidiniai.htm>.

THE PROTECTED TREES IN VILNIUS

**Stasė Dapkūnienė (Plant gene bank, Botanical garden of Vilnius university),
Ona Motiejūnaitė (Vilnius city municipality, Vilnius college)**

Summary

Plant genetic resources for national single trees and tree groups category includes 57 trees of Vilnius belonging to 20 plant species and 4 cultivars. 11 trees are from spontaneous flora and 46 introduced plants. The 34 trees grow in 5 parks and the 23 trees – in other green areas of city. The largest plant genera represented is: larch – 24 (*Larix decidua* Mill. – 16, *Larix gmelinii* (Rupr.) Rupr. var. *japonica* (Maxim. ex Regel) Pilg. – 8), poplar – 12 (*Populus canadensis* Moench – 4, *Populus canescens* (Ait.) Sm. – 8), oak – 7 (*Quercus robur* L. – 6, *Quercus robur* ‘Fastigiata’ – 1), maple 7 (*Acer saccharinum* L. – 6 and *Acer platanoides* ‘Schwedleri’ – 1), lime – 4 (*Tilia cordata* Mill. – 4) and 3 walnut (*Juglans* L.) trees in the list also.

Keywords: protected trees, Vilnius city, introduction.